

kak vsebinsko prazen in zvočen artizem, pa naj bi bil še tako »umetniško čist«. Umetnik je bil in mora ostati zvest spremljevalec človeka, drzen razčlenjevalec svojih in njegovih duhovnih prvin, sooblikovalec in utrjevalec plemenitih nagnjenj in brezobziren kritik etičnih šibkosti. Za bralca ni bistvena umetnikova ustvarjalna metoda, temveč to, ali vsebuje literarno delo poleg estetskih vrednot tudi plemenito, zdravo, človeka očiščujoče socialnoetično jedro. Te zavesti in takega odločnega in brezobzirnega, v bistvu pa edino smiselnega in upravičenega umetniškega ravnanja pa včasih pogrešamo v naši sedanji literaturi. V življenje, v nas bi naj umetniki zagrabili, pa bodo imele misel in snujoča fantazija ter etično ogorčenje dovolj neizčrpnega umetniškega gradiva; zakaj v našem življenju, v življenju novih družbenih odnosov, je dovolj velikih etičnih pobud in vrednih teženj, pa še tudi mnogo takega, kar je potrebno umetnikove žgoče besede. Umetnostni nazor, kakor ga je izpovedal nekoč Aškerc, je morebiti osnovni pogoj za novo veliko pomlad v slovenski umetniški književnosti, za tisto pomlad, ki jo vse obširno in ponekod dovolj nejasno estetsko razglabljanje še vedno zaman kliče.

Fr. Tomšič

ZA PRAVICE MALE ZAČETNICE

Že lep čas lahko opazujemo, da se na debelo uveljavljajo velike začetnice tam, kjer nimajo nobene pravice, prav posebej pa se je poplava velikih začetnic razmahnila po letu 1945. Če bodo te začetnice še naprej tako nasilne in vztrajne, bo čez nekaj desetletij pravopisec lahko zapisal samo pravila, kdaj se rabi mala začetnica, ker bo to hitreje opravil kakor zdaj, ko mora predpisovati, kdaj se piše velika začetnica. Zakaj so velike začetnice v naših časih tako priljubljene? Ne bi bilo prav, če bi vzroka za to iskali samo v posnemanju tujih zgledov (slovanskih in neslovanskih). Močan vir zanje je napačno razumevanje pravopisnih pravil, nekaj pa tudi premajhna jasnost v Slovenskem pravopisu 1950. Vsi slovenski pravopisi od Levčevega dalje učijo, da se pišejo z veliko začetnico lastna imena. Vendar že Breznikov SP 1920 omejuje to rabo in k lastnim imenom ne prišteva imen za strokovne pojme, ki so po njegovem občna imena; sem šteje imena za godove, praznike, letne čase itd., imena za redove, verske družbe itd., imena za bajeslovne predmete in osebe in posamezna imena (med njimi našteva tudi: sedemletna vojska, pariški mir, brižinski spomeniki). Posebej še opozarja, da se pišejo z malo: državni zbor, narodna skupščina, deželna vlada, višji šolski svet itd. Takšna pravila beremo tudi v Breznik-Ramovševem SP 1935 in v mali izdaji 1937. Na podoben način rešuje to vprašanje tudi SP 1950: imena za urade, uprave, čase, dneve, mesece, letne čase itd. so občna imena, kadar splošno govorimo o njih; prav tako so občna imena izrazi, s katerimi označujemo dogodke, stvaritve, dela, gibanja itd. (str. 17).

Kdor pazljivo prebere takšne pravopisne predpise, bo hitro odkril nedoslednosti. Š m a r e n, T e l o v o, J u r j e v o itd. so Brezniku lastna

imena, božič, svečnica, sredozimci, binkošti itd. pa so kot strokovni pojmi občna imena in se pišejo seveda z malo začetnico. Če so lastna imena, so prav tako tudi druga, saj ena kot druga zaznamujejo godove ali praznike. Žongliranje z lastnimi imeni in strokovnimi izrazi (= občnimi imeni) pri besedah za enake pojme se je porodilo iz zadrege, zadrega pa je nastala zaradi napačno postavljenega načela, da se z veliko začetnico pišejo lastna imena. Že od nekdanj so čutili potrebo, da se pomensko močnejše besede v pisavi ločijo od manj pomembnih besed v stavku, da se vsaj deloma drugače pišejo. V stari pisavi (grški, latinski in tudi cerkvenoslovanski) so besede, ki so jih hoteli grafično poudariti, na poseben način krajšali, velikih črk, ki bi se od malih ločile ne samo po velikosti, ampak tudi po obliki, niso poznali. Pozneje so to vlogo prevzele posebne velike črke. Že spočetka ne gre pri rabi velike začetnice za lastna imena, ampak za to, da se s tako pisavo izrazi spoštovanje do tega, kar beseda pomeni, ali pa da se prepreči zamenjava ali dvoumnost. Mnoga imena so včasih občna, včasih pa lastna imena, zato jih je bilo treba v pisavi ločiti, da ne bi prišlo do pomenske zamenjave: občna imena so pisali z malo začetnico, lastna pa z veliko. Iz take rabe se je sčasoma razvilo pravilo, da se zmeraj pišejo z veliko začetnico osebna in krajevna lastna imena. Zato pri pisavi takih imen ne grešimo, težave se pokažejo le pri sestavljenih krajevnih imenih, ko se je treba odločiti, ali se drugo ime piše z veliko ali malo začetnico.

Pri stvarnih lastnih imenih ni take preproste enotnosti. Med njimi je zelo veliko takšnih, ki jih pišemo z malo začetnico, ker ni nobene bojzani za zamenjavo. Takšna imena so besede za dneve v tednu, mesece, prste na rokah, rudnine, kemične elemente, zdravila, tiskovine itd. V drugi skupini stvarnih lastnih imen so taka, ki se pišejo z veliko, ker so, recimo, toliko individualna, da jih ni mogoče spraviti pod pojem strokovnih izrazov. To so naslovi listov, knjig, literarnih del, društev, podjetij itd. V eni kakor drugi skupini imamo lastna imena, saj je n. pr. november ime določenega meseca, prav tako kakor jesen ime določenega letnega časa in ne letnega časa sploh. Drugače bi lahko rekli, da ima vsaka teh stvari svoje posebno ime ali naslov. Ker so to torej lastna imena, bi se morala, kakor učijo vneti zagovorniki velikih začetnic, pisati z veliko. Pojem lastnega imena je precej prožen in prenekateri samostalnik, ki je sam na sebi občno ime, dobi v stavku v primeri zvezi pomen lastnega imena. Kaj bi rekli k stavku: Včeraj mi je pisal Prijatelj Dopisnico, da pride v Četrtek v Mesto, da vidi, kako gre Sinu v Šoli in da ga popelje na pregled na Polikliniko. Vsi samostalniki, ki so pisani z veliko, so po svojem pomenu lastna imena: v mislih imam ne katerega koli svojih prijateljev, ampak čisto določeno osebo, poštna tiskovina ima natiskan naslov Dopisnica, četrtek je poseben dan v tednu, ne dan v tednu sploh, mesto je to, za kar bi sicer lahko rekel Ljubljana, obiskal bo med več sinovi spet samo določenega in ta ne hodi v katero koli šolo, ampak v določeno (n. pr. srednjo ekonomsko šolo), poliklinika pa končno tudi ni katera koli ustanova take vrste, ampak spet samo ena ali določena med njimi. Vsa ta imena so po svojem položaju v danem

stavku lastna imena in bi se torej v resnici morala pisati z veliko začetnico, pa vendar vsak čuti, da to nikakor ne gre. Takle primer nazorno kaže, da moramo biti pri pisavi velikih začetnic hudo previdni in da ne velja pravilo, da se kar skraja piše z veliko začetnico vse, kar pomeni ime ali naslov te ali one stvari. Zlasti veliko grešimo vsak dan, ko pišemo z veliko imena različnih odborov, uradov, uprav, zakonov, odlokov, šol, obrazcev, tiskovin itd. Vse to so sicer res lastna imena, saj so res nekaki naslovi, vendar pa jih čutimo kot občna imena in jih zato pišemo z malo začetnico. Stvar bi bila dosti preprosta, ko bi ne bilo v SP na str. 17 nekam skrivnostne pripombe, ki pravi: če rabimo katero takih imen kot določeni naslov, postane lastno ime in ga pišemo z veliko. Prav tale pripomba na debelo daje potuho tistim, ki so tako zagledani v velike začetnice. V resnici ni popolnoma jasno, kaj hoče povedati. Po mojem najbrž le to, da se tam naštetih primeri pišejo z veliko samo takrat, kadar so res pravi naslovi (v napisih na pismih, aktih in pod.), to se razume tako in tako samo po sebi, ker v takem primeru zanje velja, da stojijo na začetku stavka, in je potemtakem pripomba sploh nepotrebna. Ali bomo pisali: zglasí naj se na Rektoratu univerze v Ljubljani, ali: na Rektoratu Univerze v Ljubljani (ker je Univerza v Ljubljani tudi naslov), ali pa kar preprosto: na rektoratu univerze v Ljubljani? Mislim, da bi bila ta zadnja varianta naši pisavi še najprimernejša. Ali je prav, če napišemo: na Strojnem oddelku Tehnične fakultete Univerze v Ljubljani? Ali niso tukaj vse velike začetnice odveč, razen seveda v besedi Ljubljani?

Glede rabe velike začetnice velja torej nasploh, da se z njo ne piše vsako lastno ime, ampak da je njena naloga v tem, da je pisana beseda kar se da razločna in jasna.

Francè Goršič

„OBČE“ IN „SPOŠNO“ V SLOVENSKEM IZRAZOSLOVJU

V slovenskem strokovnem izrazoslovju, še bolj pa v splošnem izrazju se pridevnika občí in splošen mešata drug z drugim, ker piscem, ki ju rabijo, pojmovna razlika ni dovolj jasna. Krivdo je iskati predvsem v tem, ker je terminologija teh pojmov pri Nemcih, pod katerih vplivom je do nedavna bilo slovensko slovstvo, in všo moč neprecizna. Povrh tega že lepo vrsto desetletij vpliva izrazoslovje Srbov in Hrvatov; le-ti pa sploh ne razlikujejo pojmov občé in splošno, marveč jim je oboje zgolj opšte oziroma opće.

Škodljivi vpliv nemške terminologije je v našem primeru ta, da Nemci navadno sploh ne ločijo pojma *allgemein* v pomenu občé od pojma *generell* v pomenu splošno. Od tod prihaja, da celo naši slovarji — Cigale, Pleteršnik, Bartel, deloma tudi SP 1950 — zelo mešajo oba pojma.